

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 65 (1980)
Heft: 14

Artikel: Bibliotecas en Surselva?
Autor: Murk, Tista
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881823>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 14.03.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Bibliotecas en Surselva?

da Tista Murk

La situaziun generala

En in temps nua che scola, baselgia e politica tschercan da promover l'educaziun permanenta, v. d. la formaziun cuntinuonta suenter scola, pia dils giuvenils e carschi han ton radio e televisiun sco gasettas, cudischs e scola dalla sera ina muntada essenziala per la programaziun dalla politica culturala en vischnaunca, cantun e confederaziun. Perquei ein gest ils mediums da massa en discussiun cuntinuada els cerchels dall'educaziun. Era las gasettas che lutgan oz per lur existenza dattan bia da discussiunar en reuniuns politicas era tier nus. Mo dil cudisch aud'ins strusch a tschintschar publicamein.

Radio, televisiun e gasettas ein bunamein «da casa» era en Surselva. Dil cudisch san ins strusch dir quei. Ils mediums che portan las actualitads dil di vegnan pri per causa nundispensabla ella veta dil carstgaun dad oz. Il stadi survigilescha schizun las diffusions electronicas e las gasettas vegnan sustenidas dallas partidas politicas. Mo pil cudisch vegn ei fatg pauc reclama. Ins tratga che quel seigi causa privata. L'industria corrispondenta fa gronds progress ella presentaziun dalla litteratura. Mo quei cuosta. Quei cuosta bunamein daneruns!

Ei dat vischnauncas che ein promptas da sustener l'installaziun dad antenas cumineivlas per garantir la recepziun d'ina pluralitad da programs svizzers ed jasters. Nua anflein nus la vischnaunca che promova l'installaziun d'ina biblioteca cumineivla, communal? L'iniziativa per talas «antenas» cumineivlas ei surschada en general als privats.

La situaziun en Surselva

La tiara romontscha fa negina excepziun. Buca ch'ins legess cheu negins cudischs. Buca ch'ins cumprass cheu buca cudischs romontschs. O na. Las ediziuns da cudischs romontschs ein schizun spert exauridas. Perquei savess ins dir ch'ei drovi gnanc bibliotecas, sch'ils cudischs romontschs vegnan cumprai.

Ina biblioteca da lectura publica ei denton buca cheu mo per cudischs romontschs. Ella cumpeggia ina schelta era dad autras litteraturas. La pierta da lectura sedrezza en ina biblioteca communal suenter la

Foto: M. Reinhardt, Cuera

damonda dils lecturs. Ei vegn fatg la constataziun che nies pievel savess dar entras ina biblioteca aviarta a tut la populaziun la preferenza als cudischs buca romontschs, surtut als tudestgs! Quei seigi in grond prighel per nies lungatg. Aschiditg ch'ins stoppi cumprar sez la lectura seigi l'attracziun da leger buca le medema sco entras la pierta d'ina biblioteca!

Cheu eisi grev da rispunder. Sch'ils Romontschs restan lecturs da litteratura romontscha mo per munconza dad autra lectura, fuss quei forsa in aspect positiv passiv, gie, che vala denton buca sco argument per buca offerir al pievel era autra lectura. Quei Romontsch che legia dapli che mo quei che «crescha» a casia, vegn ad esser informaus meglier, vegn a slargiar sia savida. Quei ei lu zatgei positiv el ver senn dil plaid, positiv activ. Sch'el resta dasperas tuttina aunc lectur da cudischs romontschs, sche para quei a mi ina caussa naturala ed avantagiusa. El sa lu aunc confruntar nos products litterars cun quels jasters. E sche la litteratura romontscha savess buca tener petg, fuss quei segir buca la cuolpa dalla litteratura jastra ni aunc meins dalla biblioteca.

Questas teorias lessen mo dar d'entellir che nies pievel drovi nuota piarder da sia substanza ed identitad romontscha cun far diever d'ina

biblioteca che porscha lectura en plirs lungatgs. Anzi, ina tala instituziun dat era en nossas vischnauncas isoladas la pusseivladad da seperfectiunar vinavon entras ina formaziun ed informaziun permanenta.

E la biblioteca ei cheu per cumpletar ils mediums da massa. Tier ils mediums radio e televisiun essan nus sfurzai da setener vid las uras d'emissiun. La biblioteca porscha lectura senza limitaziun. Ins sa leger cura e nua ch'ins vul e drova era buca apparatusas per far quei. En radio e televisiun aud'ins ni ves'ins las caussas quei mument ch'ellas vegnan purtadas epi s'ei finiu. Cul cudisch san ins seprofundar ella lectura, studiar ni repeter la lectura cu e co ins vul. Il cudisch ha ina valeta stabla, l'emissiun da radio e televisiun ei vargheivla.

Exempels jasters

Dallas tiaras nordicas aud'ins co ei tegnan ault las bibliotecas publicas. Cheu gidan quellas a mantener lur lungatg e cultura encunter il grond squetsch dils vischins tudestgs ed engles. Las bibliotecas ein apprezzadas leu era per amur dall'educaziun permanenta. Las relaziuns en quellas tiaras nordicas ed ella Romontschia ein forsa buca las medemas. Ellas san dar denton a nus in exempel en plirs graus.

Quellas tiaras han mussau all'Europa che la democratisaziun e l'integraziun dallas bibliotecas ella veta da mintgadi (publica) ei in avantatg politic. Ei vegn cheutras procurau a mintga vischin en mintga liug (cul bibliobus) mintga informaziun giavischada (cudischs, discs, films etc.). Quellas tiaras han era capiu che l'informaziun directa sto vegnir possibilitada en ina moda e maniera attractiva e moderna (al gust dad oz), cun liber access als cudischs che stattan a disposiziun ad affons e carschi, a luvrers ed intellectuals en in center da cultura vivent, nua ch'ei vegn organisau lecturas d'auturs, discussiuns litteraras, demonstraзиuns filmicas e d'auter gener, d'art, publicitad, economia etc. etc.

Consequenza d'ina tala democratisaziun ei il survetsch d'emprest gratuit. Aschia vegn negin vischin discriminaus ni en disavantatg, tuts vegnan tractai egualmein. Ei schabegia lu buca ch'il lectur silla tiara, lontan dils centers culturals ed economics, ha da pagar taxas d'emprest ni da transport. Il bibliobus che passa da temps en temps atras tut la tiara derasa dapertut la medema lectura.

Ins sto denton era dir che quei survetsch gratuit cuosta summunas al stadi ed il stadi cuviera quels cuosts, secapescha cun las taglias! Quellas ein ellas tiaras nordicas bia pli aultas che en Svizra. Lur socialissem ei

magari in luxus che porta bein gronds survetschs, mo era gronds buordis al singul convischin.

Per quei san ins buca copiar per la Svizra l'organisaziun dallas bibliotecas popularas nordicas cun tutt'as consequenzas. Denton, per la Romontschia ei in tal impegn dil stadi fetg saluteivels, en vesta als basegns da mantener la quarta lingua. In sforz dil stadi per promover la lectura romontscha ei pia giustificaus.

La finamira d'ina biblioteca publica

Aschi ditg che las societads linguisticas publicavan, vegneva quasi mintga publicaziun romontscha en quasi mintga stiva romontscha sin cruna. Per quei vess negin patertgau da crear era aunc bibliotecas romontschas publicas, sper las paucas tudestgas da parvendas ni societads. Tgi fuss ius en quellas per lectura romontscha? Mintgaton vegneva enqual cudisch romontsch incorporaus ella biblioteca dalla societad. Ozildi, crei jeu, eisi different. Oz dat ei ediziuns ch'ei buca ligiadas vid societads linguisticas tradiziunals, sco la Societad retoromontscha, la Ligia romontscha, la Romania, la Renania etc. Oz ei la finamira d'ina biblioteca communal semidada zu fetg. Ella collecziunescha buca, en emprema lingia, cudischs che astgan buca vegnir eliminai, che vegnan conservai per adina, sco perdetga «eterna» digl fatgs humans. Il senn d'ina biblioteca populara moderna (meglier fuss biblioteca da lectura publica) ei dad informar sur da publicaziuns litteraras, documentaras pli u meins actualas e da porscher lectura divertenta, da recreaziun. Quests cudischs ei buca destinai per la «conservaziun», mobein per il «consum». Els ei spert legi e strapazzai e ston vegnir remplazzai entras novs cudischs. Els vegnan era bein spert ord moda (beinbein, era nos cars cudischs romontschs!) e ston vegnir eliminai. Ei setracta cheu d'ina «litteratura da rufit» (Wegwerfliteratur). Las collecziuns scientificas da tut las publicaziuns stampadas procuran las bibliotecas scientificas, da studis e da formaziun, sco la Biblioteca cantunala, la Biblioteca romontscha claustrala a Mustér, la Biblioteca dalla Chesa Planta a Samedan etc. Sche nus eliminein tut il ballast da nossa biblioteca da lectura publica ed aschuntein als cudischs era aunc mieds audiovisuals, el senn da crear in center d'informaziun, e sche nus situein la biblioteca u medioteca communal a liber access enamiez vischnaunca e fagein ella interessanta da cuntegn ed attractiva ella presentaziun, lu astgein nus sperar ch'ella vegni era frequentada! Jeu integrass ella biblioteca

Foto: M. Reinhardt, Cuera

romontscha era selecziuns da cudischs tudestgs e talians e magari dad auters lungatgs, tenor il giavisch dil publicum che vegn en biblioteca. Ils cudischs en auters lungatgs san ins schar vegnir dalla Biblioteca populara grischuna ni dalla Biblioteca populara svizra.

Ina biblioteca viva, buca museala, che vegn encunter al gust dils lecturs – tochen alla limita che la creanza e buca la «morala» metta – sto reussir, sto era esser in'arma a favur dil romontsch. Per ina tala biblioteca duei il stadi pér far in sforz special.

Cusseglis e condiziuns

Co realisar bibliotecas da lectura publica ellas vischnauncas dalla Surselva? La Biblioteca populara grischuna a Cuera, vidavon in deposit dalla Biblioteca populara svizra, dat cussegls ed agid a mintgin che vul fundar ina biblioteca populara en vischnaunca. Il responsabel dil Cantun ei denton dr. Christoph Jörg, bibliotecari cantunal a Cuera. El ha l'incumbensa da gidar cun cussegls e fatgs egl entir Cantun.

Per cudischs san ins seolver era alla Biblioteca populara svizra cun

sedia a Berna, Hallerstrasse 58, 3000 Berna 26. Questa biblioteca ha per mira da gidar a crear bibliotecas novas e da sustener bibliotecas existentas cun cudischs supplementars, v. d. sche ina biblioteca ha buca ils credits necessaris per cumprar sezza tut ils cudischs giavischai, sa ella sedrizzar a la Biblioteca populara svizra (BPS) a Berna. Ella spedescha cudischs en tgei quantidad ch'ins vul per l'entira tiara entuorn. In dils intents dalla BPS ei da gidar a crear bibliotecas a cundiziun ch'ils organisateurs dil liug garanteschien la cuntinuaziun dall'instituziun. Il responsabel grischun per las bibliotecas popularas ellas valladas dat, sco gia menziunau, tuttas informaziuns necessarias. El sa era cussegljar all'entschatta dallas lavurs preparatorias.

Igl impurtont ei la collaboraziun da tut las forzas: vischnaunca, cantun e confederaziun (entras la BPS).

En emprema lingia vul ei las vischnauncas. Ellas ston esser promptas da far enzatgei per la lectura publica. La vischnaunca che vul crear ina biblioteca cun agid dalla BPS sto procurar per il local adattau, per il personal che ha tgira dil local e dils cudischs e che empresta ils cudischs als convischins ad uras fixadas duront l'jamna. E la vischnaunca sto garantir alla biblioteca in cert credit minimal per cumprar era sezza cudischs, oravontut da quels che mantegnan lur valur per in temps pli liung: dicziunaris, grammaticas, certas publicaziuns da tempra scientifica ni documentara sco il Cudisch da nums retics etc. etc. Ina biblioteca locala sto era haver in purtader. Sche quel ei la vischnaunca sezza, bien, schiglioc sa quei esser ina societad da lectura ni pertgei buca ina secziun locala dalla Romania etc. Clar ch'ins vegn buca a saver perschuaader en in sfrac tut las vischnauncas romontschas da metter neu bibliotecas. Gl'emprem vegnan mo paucs ad haver la capientscha vulida ed aunc pli paucs vegnan ad ademplir senz'auter las pretensiuns menziunadas sura. Ed ei vegn buca ad esser schi lev d'anflar organisateurs locals ed il personal ch'ei drova per menar ina biblioteca, nundir ch'ei metteschien a disposiziun ils credits per cumprar cudischs. Jeu sun denton perschuaadius ch'ins anfluss per exempel en Surselva en 4-5 loghens cundiziuns idealas per far in'entschatta experimental. Tenor il resultat ch'ins obteness, savess ins lu calar ni cuntinar culla biblioteca e magari extender l'acziun sin autras vischnauncas. Aschia savess ina biblioteca far survetschs da biblioteca pilota!

Dil reminent, ton Domat sco era Glion han gia bibliotecas che funcziuneschan en uorden e savessen survir d'exempel per la creaziun d'autras bibliotecas communalas en Surselva.

Quei ch'ins duess en mintga cass sclarir ei, sch'il cantun Grischun fuss

eventualmein prompts da surprender quei survetsch special per la Romontschia. En sesez vess el il duer da far quei. Entras siu responsabel astgass el sededicar pli intensivamein a quella lavur. Las contribuziuns cantunales ein pusseivlas era el sector dallas finanzas. Negin denton sa quei. Plirs detagls endriesch'ins dil bibliotecari cantunal.

Ina gada constituida la biblioteca cun tuts dretgs legals e tut sustegn basigneivel per il funcziunament normal, ei la premissa dada per obtener agid supplementar dalla Biblioteca populara svizra. La BPS lavura cun subsidis dil stadi (da confederaziun e cantuns) ed il stadi ha per disa da gidar mo nua ch'ins presta sez era sia part. Questa cundiziun para buca mo raschuneivla, ella ei schizun da beneventar. Gida tetez, sche vegn ei a vegnir gidau tei!

La politica culturala svizra

Avon quater onns ei il «Rapport dalla Cumissiun federala d'experts per il studi dallas questiuns davart la politica culturala svizra» cumparius (Berna, 1975).

Cheu stat ei ner sin alv tgei che la confederaziun duess far per sustener la politica culturala.

Nus dein in extract. La cultura cumpogna ils individis entras tut las fasas da lur existenza. Ella intervegn ella gronda part dallas manifestaziuns dalla veta sociala. La finamira dil stadi ei l'evoluziun digl individis, dalla veta sociala e dil svilupp dalla cuminonza democratica.

La populaziun svizra ei en ina fluctuaziun permanenta dapi la davosa uiara. Tenor la dumbraziun dils 1860 vivevan 62% dils Svizzers en lur vischnauncas d'origin e 67% ella vischnaunca da naschientscha. In tschentaner pli tard, dils 1960 eran questas cefras curdadas sin 28% e sin 44%. Dils 1860 vivevan 9,5% dils Svizzers en in cantun ch'era buca quel d'origin, dils 1960 eran ei 37,7%, senza risguardar la populaziun dils centers urbans e dallas regiuns industrialisadas!

Quella mischeida demografica ei sefatga mo plaunsiu, meina denton alla dissoluziun dalla cuminonza tradiziunala. Ils fenomens ein evidents a mintgin: movibladad sociala carschida, disfatga dalla famiglia cumpacta, spussada dalla impurtonza dalla baselgia, concentraziun progressiva dallas pussonzas economicas e politicas en connex cun ils problems cumplex che creschan pli e pli. En ina epoca nua ch'il temps liber a disposiziun s'augmenta ed ils mieds da comunicaziun sesvilupeschan fetg, vesa il burgheis co sia influenza sin la realitad vegn pli e pli pintga.

El seleischna aschia viaden en ina passivada civic e culturala. Nus tuts essan denton d'accord che ina tala evoluziun sappi mo esser da donn per il bien funcziunament dalla democrazia e che mo ina participaziun dils vischins allas activitads publicas segireschi sia existenza e legitimada. Las bibliotecas publicas porschan cheu ina pusseivladad per informar e formar ils vischins.

En in stadi democratic duei la politica culturala perseguir dus intents politics: gl'emprem offerir a mintga vischin pusseivladads da semanifestar. El sto facilitar al vischin igl access a tut las fuormas dall'activitad culturala.

Il secund intent d'ina politica democratica dalla cultura ei da garantir siu equiliber e sia cuntinuitad. Quei vala surtut el cass dalla Svizra cun sias differentas gruppas etnicas e linguisticas.

La cultura nescha en emprema lingia dall'iniziativa dils individis. Per consequenza ei la vischnaunca la pli adattada per lur basegns concrets. Ils cantuns e la confederaziun duein intervegnir mo cun subsidis. Dil reminent, il character quadrilingual da nossa tiara fa zun necessaria quella hierarchia dallas cumpetenzas. Quei per raschuns politics e culturalas.

La Biblioteca popolare svizra

Quei ei la posiziun da principi dil stadi. E mintgin senta cheu che la vischnaunca ha il duer da porscher als vischins la pusseivladad d'ina informaziun e formaziun permanenta entras la creaziun d'in liug d'informaziun, entras ina biblioteca communal. Aschia sustegn quei rapport dalla Cumissiun federala d'experts zun fetg l'idea da subsidis allas bibliotecas. La Confederaziun subsidiescha dapi in miez tschentaner gia la Biblioteca popolare svizra. Ella vul cheutras sustener in summa las bibliotecas popularas da nossa tiara. Ina moziun el Cussegl naziunal per dar in sustegn aunc pli intensiv alla BPS ei vegnius transformaus en in postulat gl'atun vargau, cun l'empermischun dil cusseglier federal Hürliemann da vuler anflar ina sliigiaziun digna. Nus essan perschua di che la confederaziun vegn ad augmentar siu agid per questa instituziun che sustegn il moviment da bibliotecas popularas en Svizra.

Ei fuss donn e puccau sch'il Grischun less buca seprofitar da quei agid. Ei vul denton l'atgna iniziativa! Cun in cusseglader da professiun e cumpetent sco il bibliotecari cantunal a Cuera, han ils Sursilvans gie in prezios muossavia en càlur. Igl ei da giavischar ch'ins profiteschi da quella caschun..

Berna, calonda favrer 1980

Bunas adressas:

Dr. Christoph Jörg, bibliotecar cantunal, Reichsgasse, 7000 Cuera

Fundaziun Biblioteca populara grischuna, Arcas, 7000 Cuera

Fundaziun Biblioteca populara svizra, Hallerstrasse 58, 3000 Berna 26

Ligia Romontscha, via dalla Plessur, 7000 Cuera (ella sustegn fetg tuts sforzs per crear bibliotecas communalas).